

DOPRINOS VJERSKOG ODGOJA CJELOVITOM RAZVOJU DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

MARIJANA MOHORIC
Teološko-katehetski odjel
Sveučilište u Zadru

UDK 373.2.016:27
DOI: 10.15291/magistra.1462
Pregledni rad

Primljeno: 17.1.2018.
Prihvaćeno: 5.3.2018.

U radu se afirmira potreba cjelovitog odgoja i naobrazbe u segmentu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a posebno se ukazuje na potrebu doprinosa vjerskog odgoja djece navedene dobi. Mogućnosti provođenja vjerskog programa razmatraju se s obzirom na pravni okvir i dostupne kvantitativne podatke. Potom se posebno iznose temeljne postavke odgojnog djelovanja Katoličke Crkve i religiozno-pedagoški koncept na kojem se temelje odgojno-obrazovni planovi vjerskog odgoja, čiji se doprinos ne opravdava isključivo pravnim osnovama, nego i iz znanstvenih krugova. U svrhu boljeg doprinosa ističu se na kraju tri izazova s kojima se treba suočiti koji se odnose na formaciju odgojitelja u vjeri, osvješćivanje javnosti i osnaženje odgojne suradnje između svih relevantnih čimbenika.

Ključne riječi: *kurikulum dječjeg vrtića, religiozno-pedagoška koncepcija.*

1. UVOD

Suvremeni pogled na kulturu djetinjstva zahtijeva holistički pristup te, stoga, nužno uključuje i vrednovanje vjerske dimenzije djetetova odgoja i obrazovanja. Potrebno je stoga utvrditi koje mjesto ta dimenzija ima u suvremenim tendencijama oko reforme predškolskog segmenta sustava odgoja i obrazovanja u hrvatskom kontekstu, na kojim se pravnim osnovama zasniva vjerski odgoj, kako se ostvaruje i opravdava, te koji doprinos daje cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi.

1. POTREBA I PRAVNI OKVIR PROVEDBE VJERSKOG ODGOJA

U svrhu utvrđenja potrebe doprinosa vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djeteta, potrebno je, prije svega, analizirati aktualno usmjerenje hrvatske odgojno-obrazovne politike, potom utvrditi pravni okvir koji definira njegovu legitimnost u segmentu predškolskog odgoja i obrazovanja te naposljetku, iznijeti i kvantitativni opis provođenja programa vjerskog odgoja u našem kontekstu.

1.1. Afirmiranje potrebe cjelovitog odgoja i obrazovanja

Suvremeni nacionalni obrazovni sustavi temelje se na spoznaji da je učenje cjeloživotan proces. U kontekstu takvog poimanja odgoja i obrazovanja rani i predškolski odgoj predstavlja se kao prvo životno razdoblje u kojem se stječu temelji. Napredne prosvjetne politike vode stoga, računa o koncepciji, organizaciji, programima i izvedbi izvan obiteljskog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi kao temeljnom sustava cjeloživotnog učenja. U tim nastojanjima uočavaju se znatne razlike, a kontekstualni čimbenici očituju se kao određujući. O njima ovisi percepcija potrebe izvan obiteljskog odgoja te percepcija programa odgoja i obrazovanja. Opis uspješnosti odgojno-obrazovnih politika prema kategoriji kvantitativnosti nije dovoljan odgovor na pitanje definiranja pojma kvalitete, a taj segment odgojno-obrazovnih sustava ostaje jedna od neizvršenih zadaća u primjeni koncepcije cjeloživotnog učenja (Paustović 2002). Koncepcija *cjeloživotnosti* trebala bi zapravo uključivati kvalitativnu kategoriju cjelovitosti odgoja i naobrazbe, pa i u sustavima javnih predškolskih ustanova kojima polazište i cilj ne bi trebalo biti isključivo služenje društvu obilježenom kompetentnošću, nego zauzimanje oko razvoja ljudske osobe u njezinoj «ontološkoj cjelovitosti». (Macario 1996: 18) Događa se međutim i u hrvatskom kontekstu upravo suprotno, tj. da globalizacijski proces i ekonomski utjecaji diktiraju odgojno-obrazovnim politikama u skladu s novim potrebama koje se stvaraju na individualnom i društvenom planu. Slijedom toga, odgojno-obrazovni sustavi preusmjeruju se s prijenosa znanja na usvajanje kompetencija. Suočena s izazovom i potrebom usklađivanja niza suprotnosti (npr. lokalnoga i nacionalnoga sa svjetskim i globalnim, tradicije sa suvremenošću, kratkoročnoga s dugoročnim, konkurencije i natjecateljskoga duha sa solidarnošću, duhovnoga s materijalnim itd.), hrvatska je odgojno-obrazovna politika istaknula važnost promicanja nekih vrijednosti (*znanje, solidarnost, identitet, odgovornost*), koje proizlaze iz temeljne opredijeljenosti za cjelovit osobni razvoj djece, za čuvanje i razvijanje naše nacionalne duhovne, materijalne i priro-

dne baštine, za europski suživot i za stvaranje društva koje će omogućiti održivi razvoj. U skladu s time definirani su i odgojno- obrazovni ciljevi obvezujući za sve odgojno-obrazovne cikluse. Sukladno navedenim ciljevima i predškolski odgoj i obrazovanje težište stavljaju na poticanje cjelovitog i zdravog rasta i razvoja djeteta na svim područjima djetetove osobnosti: tjelesnom, emocionalnom, socijalnom, intelektualnom, moralnom i duhovnom (Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011). U tom smislu *Nacionalni okvirni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* usmjeren je prema ostvarivanju specifičnih ciljeva i odražava specifična načela koja predstavljaju osnovu oblikovanja kurikuluma vrtića i predškolskog kurikuluma. S obzirom na dosada istaknuto, nemoguće je zamisliti odgojno-obrazovni rad u službi cjelovitog razvoja djeteta koji bi zanemarivao razvoj duhovne dimenzije njegova bića. Upravo temeljem afirmacije djetetove osobnosti koju treba ozbiljno shvaćati i poštovati, vrtićki kurikulum trebao bi nužno uključivati i one odgojne procese koji u tom smislu mogu dati svoj specifičan doprinos, poštujući pritom, aktivnu, integriranu i istraživačku prirodu učenja djece te razvojne, integrirane, humanističke i sukonstruktivistički orijentirane značajke kurikuluma dječjeg vrtića (Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 2014). Osobit odgojni doprinos koji u tom smislu, u našem društveno-političkom okruženju, mogu dati različite vjerske zajednice čini se iznimno važan, ukoliko se želi ostvarivati cjelovit razvoj djece čije razumijevanje dobrobiti ne proizlazi samo iz znanja i očekivanja odgojitelja te njegovih shvaćanja djeteta, djetinjstva, socijalizacije, odgoja i obrazovanja, nego i onih roditelja koje treba uvažiti kao aktivne sudionike odgojnog procesa na što upućuje i *Nacionalni okvirni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Taj se doprinos može ostvarivati i temeljem zadanog pravnog okvira.

1.2. Pravna osnova za provođenje programa vjerskog odgoja

Uvođenje vjerskog odgoja u javne predškolske ustanove nakon demokratskih promjena ostvareno je uvažavanjem želje roditelja rimokatoličke vjeroispovijesti i svesrdnim zalaganjem Radne grupe za vjerski odgoj djece predškolske dobi Komisije Katehetskog vijeća Hrvatske biskupske konferencije. Proces uvođenja vjerskog odgoja u predškolske ustanove odvijao se postupno. Okvirni Program odobren je tijekom 1992. godine, a početkom nove pedagoške godine 1992./93. preporučeno je od strane Ministarstva za prosvjetu i kulturu. Uslijedio je proces organizacije rada koji se isprva regulirao prema načelima integrativnosti i slobodnog izbora (Hrvatska biskupska konferencija 1994). Slijedom zakonskih uredbi koje

su donesene 1997. i 1999. godine proces uvođenja katoličkoga vjerskog odgoja je normativno okončan dvostrukim ozakonjenjem, od strane Crkve i Države (Hoblaj 1999). Time se zakonski okvir odgojne suradnje između Katoličke Crkve i državnih vlasti stavio u kontekst međunarodnih diplomatskih odnosa i uskladio s hrvatskim zakonodavstvom. Taj pravni okvir katoličkim roditeljima, u svijetlu načela o vjerskoj slobodi, garantira poštivanje njihova temeljnog prava na vjerski odgoj djece dok državu obvezuje jamčiti provođenje vjerskog odgoja na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava (Eterović 2001). No, da te pravne osnove i nema, *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju* donosi mogućnost provedbe različitih programa, pa tako i vjerskog odgoja, pod uvjetima koji se odnose na organiziranost svih programa u predškolskoj djelatnosti za koje u konačnici suglasnost izdaje Ministarstvo znanosti i obrazovanja (Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 1997). Trenutno se ipak, ustrojavanje i realizacija Programa katoličkog vjerskog odgoja temelji i na *Ugovoru o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama* prema kojem se katolički vjerski odgoj u javnim predškolskim ustanovama ostvaruje u okviru cjelokupnoga odgojnog procesa prema donesenom Programu koji izrađuje Hrvatska biskupska konferencija a odobrava Ministar znanosti i obrazovanja, za djecu čiji roditelj, odnosno skrbnik, o toj odluci dostavi ravnatelju ustanove pismenu izjavu (Vlada Republike Hrvatske – Hrvatska biskupska konferencija 1999). Ista prava osigurana su od 2002. god. *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica* i drugim priznatim vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj koje, na traženje roditelja ili skrbnika djece, mogu ponuditi svoj program vjerskog odgoja koji se ustrojava sukladno već spomenutom Zakonu iz 1997. godine, te ugovorom između dotične vjerske zajednice i Vlade Republike Hrvatske (Hrvatski Sabor 2002). Postojeći zakonski okvir ne dovodi dakle, u pitanje provođenje vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi u izvan obiteljskim uvjetima iako se opetovano čuju prigovori da ta praksa «dijeli djecu» (Hoblaj 2002: 182-184). No, vjerski odgoj u različitim konfesionalnim varijantama, uz to što je zakonski osnovan, u našem kontekstu, zapravo pridonosi pedagoškom pluralizmu odgojnih ponuda oko čega se još dodatno zauzela Katolička Crkva nudeći u reverificiranom *Programu katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* i model vjerskog odgoja koji se temelji na načelima Montessori pedagogije (Hrvatska biskupska konferencija 2015). Bez obzira na to doprinos Katoličke Crkve u odgojno-obrazovnom sustavu i dalje je na meti kritika (Vidov 2015). Razlog tome je, vjerojatno, i u nepoznavanju samog koncepta katoličkoga

vjerskog odgoja koji ćemo predstaviti nakon letimičnog pogleda na statističke podatke koji ukazuju i na to koliki se postotak vjerskih zajednica uključio svojim programima u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja.

1.3. Provedba programa vjerskog odgoja

Prema podacima koje je bilo moguće dobiti u Državnom zavodu za statistiku, katolički vjerski program odgoja i obrazovanja u pedagoškoj godini 2016./2017. provodio se u ukupno 94 državna vrtića i drugih pravnih osoba koje ostvaruju programe predškolskog odgoja. U istoj godini program se provodio u 53 katolička vjerska vrtića kojima su osnivači vjerske zajednice i u kojima je vjerski odgoj konstitutivni dio odgojno-obrazovnog rada (Purić 2017). Prema dostupnim podacima u prethodnoj pedagoškoj godini, u 54 kat. dječja vrtića programom vjerskog odgoja bilo je obuhvaćeno 3272 djece (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske 2016). Broj djece koju su obuhvaćena programom vjerskog odgoja zasigurno je veći, s obzirom na to da se on provodi i u onim predškolskim ustanovama čiji su osnivači gradovi i općine za onu djecu predškolske dobi za koju su roditelji dali suglasnost za njihovo uključivanje u programe vjerskog odgoja, a o čemu, nakon posljednje verifikacije programa katoličkoga vjerskog odgoja, nema još cjelovitih i dostupnih podataka. Ukoliko se ne radi o konfesionalnim ustanovama koje uključuju i rad s djecom jasličke dobi, u najvećem broju slučajeva program katoličkog vjerskog odgoja provodi se s djecom od tri godine do njihova polaska u školu. Vjerski odgoj provodi se u više oblika: 1. U sklopu cjelodnevnog desetosatnog programa koji izvode dodatno teološko-katehetski doškolovalane odgojiteljice za vjerski odgoj predškolske djece i redovnice kojima se uz pedagošku spremu priznalo i teološko-katehetsko osposobljavanje što su ga stekle tijekom početne redovničke formacije; 2. Kao poludnevni program u trajanju od pet sati dnevno; 3. Kao kraći program vjerskog odgoja, može se provoditi u sklopu redovitoga odgojnog programa tijekom dana (jednom ili više puta tjedno, tj. dva puta tjedno, situacijski, prigodno, ili potkraj cjelodnevnog ili poludnevnog programa, ali ne više od tri sata dnevno), ukoliko su roditelji suglasni s uključivanjem svoje djece u taj program. Ukoliko je u svrhu provođenja vjerskog odgoja osnovana posebna odgojno-obrazovna skupina, Program se može provoditi nakon 15 sati ili izvan redovitog programa vrtića, a u tom slučaju mogu ga izvoditi i vjeroučitelji ili katehete kao vanjski suradnici. To znači da se priznaje onaj studij vjeroučitelja koji je uključivao i kolegij Religiozni odgoj djece predškolske dobi i metodičke vježbe u vrtićima iz toga kolegija. Praćenje, promicanje i vrjednovanje provođenja

pedagoške praske ostvaruje se uz pomoć stručnih suradnika određenog dječjeg vrtića, vanjskih suradnika i savjetnika te državnih institucija prema zakonskim uredbama i zajedničkoj težnji za kontinuiranim unapređenjem prakse katoličkog vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama (Hrvatska biskupska konferencija 2015). Ta praksa temelji se na jednoj vrlo jasnoj i razrađenoj religiozno-pedagoškoj koncepciji koja ima svoje višestruko utemeljenje i opravdanje.

2. DOPRINOS KATOLIČKOGA VJERSKOG ODGOJA CJELOVITOM RAZVOJU DJETETA

Poznavanje koncepta katoličkoga vjerskog odgoja omogućuje bolje shvaćanje njegova doprinosa u procesu odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi, stoga ćemo ovdje iznijeti temelje na kojima taj koncept počiva, njegova osnovna obilježja i programsku artikulaciju prema kojoj se vjerski odgoj u predškolskim ustanovama treba planirati i ostvarivati.

2.1. Postavke odgojno-obrazovnog djelovanja Katoličke Crkve

Nije nam ovdje cilj ulaziti u detalje rasprave vođene u hrvatskoj javnosti prilikom uvođenja vjerskog odgoja u predškolske ustanove. Činjenica je da je tom prilikom odabran konfesionalni model vjerskog odgoja kao odgovarajući i višestruko opravdan. U avanturu uvođenja i provođenja vjerskog odgoja u javnim dječjim vrtićima Katolička Crkva upustila se zbog motivacije koja proizlazi ponajprije, iz njezinog poslanja u svijetu, tj. etičkog i evanđeoskog imperativa koji se u konačnici očituje u jednom temeljnom razlogu, a taj je «nada u novo čovječanstvo». (Bergoglio 2015: 123) Ostvarenje te nade počiva, prije svega, na promicanju autentičnog dostojanstva čovjeka koje je papa Benedikt XVI. nazvao «transcendentnim dostojanstvom», a koje se ne ostvaruje samo u odnosu na prirodni, biološki, ekološki i društveni red, «nego u otajstvenoj povezanosti koja nas, ne oslobađajući nas od solidarnosti sa stvorenjem kojega smo i sami dio, rodbinski povezuje sa Stvoriteljem kako ne bismo bili samo 'dio' svijeta, nego njegov 'vrhunac'. Stvorenje 'se transcendirá' u čovjeku, slici i prilici Božjoj». (Isto: 151) Ta tvrdnja u konačnici pak znači da je ključ ispravnog razumijevanja čovjekova transcendentnog dostojanstva ljubav koja određuje kvalitetu čovjekovih odnosa. U njima je čovjek pozvan napredovati i rasti do savršenstva koje je, kako je to isticao J. M. Estrada, «prikladno čovjeku u cjelini njegove sudbine i moralne

naravi» (Isto: 124.), a ne isključivo podložno zahtjevima tržišne ekonomije, principu konkurentnosti te kompetencijama definiranim na temeljima antropologije netranscendentnosti. Na tom uvjerenju počiva odgojno-obrazovno (katehetsko) djelovanje Katoličke Crkve na svim razinama, pa i u predškolskom sustavu odgoja i obrazovanja. Naime, Katolička Crkva u tom svijetlu koje ne dopušta mjeriti osobe na način kako se mjere stvari, promatra i djecu rane i predškolske dobi koju je poslana s poštovanjem uvoditi u puninu života sukladno svojem nauku i onim mogućnostima što ih ta dob pruža, kako za izgradnju Crkve tako i za očovječenje društva s posebnom pozornošću na razvoj onih ljudskih resursa koji su antropološka podloga vjerskom životu (Kongregacija za kler 1997). Polazeći od uvjerenja da se na temelju ovih postavki sadržaji katoličkoga vjerskog odgoja dobro integri- raju u cjelokupan odgoj djeteta, katolička Crkva u Republici Hrvatskoj ponudila je javnosti konkretnu religiozno-pedagošku koncepciju vjerskog odgoja za djecu rane i predškolske dobi.

2.2. Temeljni aspekti religiozno-pedagoške koncepcije

Razradbi koncepta katoličkoga vjerskog odgoja pristupilo se 1991. godine slijedom zahtjeva roditelja, tijekom uvođenja katoličkog vjeronauka u javni sustav odgoja i obrazovanja i tijekom donošenja novih dokumenata o predškolskom odgoju i obrazovanju. Sve do devedesetih godina prošlog stoljeća ne može se govoriti o jednom razrađenom i ujednačenom konceptu odgojno-obrazovnog rada s djecom naznačene dobi u našem društveno-političkom kontekstu, iako su u tu svrhu bile definirane neke temeljne smjernice (Biskupi Jugoslavije 1983). Na temelju *Triere Plan für die religiöse Erziehung der 3 bis 6 jährigen*, Radna grupa za vjerski odgoj predškolske dobi Komisije Katehetskog vijeća Biskupske konferencije za katehetski plan i program izradila je okvirni *Program vjerskog odgoja predškolske djece u izvan obiteljskim uvjetima* koji je odobren tijekom 1992. godine. Radilo se za- pravo, o nacrtu Programa u kojem su predstavljeni koncepcija, ciljevi i metodička načela te neki prijedlozi za provođenje vjerskog odgoja u javnim dječjim vrtićima čime je vjerski odgoj ušao u proces utvrđivanja daljnje programske razradbe i provjere u praksi (Hrvatska biskupska konferencija 1994). Prema odobrenom nacrtu, koncept vjerskog odgoja predstavljen je kao konstitutivni dio jedinstve- nog procesa odgoja i obrazovanja djece a karakterizira ga humanističko polazište i otvorenost prema vjerskom horizontu koji odgovara opće poznatom načelu religiozne pedagogije, tj. zahtjevu vjernosti Bogu i vjernosti osobi (Kongregacija za kler 1997). Polazeći od tih naglasaka u Republici Hrvatskoj razvio se kon-

cept vjerskog odgoja koji ima tri temeljna obilježja: 1. Usmjerenost na cjelovitost djetetova razvoja nasuprot funkcionalnosti odgoja i obrazovanja; 2. Osposobljavanje djeteta za cjelovit i višedimenzionalan doživljaj svijeta nasuprot redukcionističkim viđenjima i tendencijama; 3. Iskustveno otkrivanje različitih dimenzija stvarnosti nasuprot intelektualističkom prenošenju vjerskih istina. Metodološki gledano proces vjerskog odgoja događa se u uskoj povezanosti sadržaja i metoda rada te pritom, niz iskustava, tzv. «spirala iskustava» postaje zapravo, mjerilo kvalitetnog pedagoškog planiranja i ostvarivanja prakse vjerskog odgoja u čijem središtu nije sadržaj vjere nego dijete i njegovo vlastito iskustvo kako bi se dijete u poticajnom okruženju postupno otvorilo apsolutnom odgovoru i iskustvu Boga (Hoblaj 2006). Što se tiče sadržaja, djeci se posreduje poruka relevantnih humanističkih sadržaja koji koreliraju s osnovnim biblijsko-teološkim sadržajima, i to na šest životnih područja: *Ja, Mi, Svijet, Jezik, Crkva i Biblija* (Hrvatska biskupska konferencija 1994). Ta podjela predstavlja zapravo, metodološku pomoć kako bi se integriranošću vjerskog odgoja u jedinstveni proces odgoja i obrazovanja pomoglo djetetu: pronalaziti samoga sebe, stvarati pozitivnu sliku o sebi, utvrđivati se kao osoba, uspostavljati pozitivne odnose sa sobom, bližnjima, svijetom i Bogom kojega je Isus iz Nazareta objavio kao ljubav, a «ljubav je djetetu potrebija od majčina mlijeka» (Hoblaj 1993: 142). Te odrednice razlikuju program vjerskog odgoja od drugih programa koji odgoj i obrazovanje određuju isključivo prema funkcionalnoj paradigmi, jer ga u konačnici očituju kao pomoć koja ima zadatak osposobiti dijete za život i što pozitivnije i bogatije proživljavanje vlastitosti svoje dobi u svijetlu vjere (Hrvatska biskupska konferencija 1994). Odgojni rad koji se temelji na ovim postavkama ne samo da pridonosi cjelovitom odgoju integrirajući se u odgojni proces, nego on postaje načelom nastojanja oko njegove kvalitete, i to s obzirom na doprinos koji daje djetetovu rastu i napretku i njegovu osposobljavanju za život u različitosti koje, ukoliko se ispravno shvate, život čine bogatijim. U ostvarivanju ovakve koncepcije vjerskog odgoja profesionalna uloga odgojitelja u vjeri vrlo je značajna, ali ništa manje nije važno i njegovo autentično svjedočenje vjere (Hrvatska biskupska konferencija 2015).

2.3. Programske artikulacije katoličke odgojne ponude

Predstavljena koncepcija katoličkoga vjerskog odgoja ostala je važećom sve do danas iako se nakon tzv. «prijelaznog razdoblja» uvođenja prakse vjerskog odgoja u predškolske ustanove i njezinog većeg usustavljenja, početkom trećeg tisućljeća pristupilo usklađivanju okvirnog Programa s novim zakonskim odre-

dbama, prijedlozima i programskim usmjerenjem odgoja i obrazovanja kada je zapravo nastao novi *Program katoličkog vjerskog odgoja djece predškolske dobi*, strukturalno i metodološki osmišljen na kurikularnim osnovama (Zavod za unapređivanje školstva 2002). Aktualni *Program katoličkog vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* verificiran je posljednji puta 2015. godine kao obnovljeno i dopunjeno izdanje, priređeno na temelju prethodnih programskih usmjerenja i cijelog niza dokumenata koji daju jasnu orijentaciju u koncipiranju, programiranju, planiranju i ostvarivanju vjerskoga odgoja. Njime se vjerski odgoj predstavlja kao integrativna odgojna ponuda koja ima za cilj «njevovati i razvijati religioznu dimenziju djeteta, osposobljujući ga, primjereno njegovoj dobi, za otkrivanje, prihvaćanje i življenje autentičnih vrednota Evanđelja u odnosu na sebe, drugoga te na poseban način Boga». (Hrvatska biskupska konferencija 2015: 7) Sukladno ovome cilju definirano je dvanaest zadaća vjerskog odgoja koje se artikuliraju kao pomoć djetetu u stjecanju sposobnosti koje će pridonijeti kvaliteti njegova života u sveobuhvatnom smislu i to s obzirom na odnose koje ostvaruje i s obzirom na sve dimenzije naše stvarnosti (Isto: 7-8). Što se tiče sadržajnih predložaka za programiranje rada, oni su, isto kao i u Programu iz 2011. godine predloženi u devet sadržajnih cjelina. Predložene moguće teme koje su novina aktualnog Programa, vrijednosno su orijentirane i imaju svoje ishodište u Evanđelju. Konačno oblikovanje Programa vjerskog odgoja događa se međutim, na razini ustanova, pri čemu treba voditi računa o njegovoj usklađenosti: s potrebama djeteta (individualizacija procesa), s ciklusom liturgijske godine (usmjeravajuća sadržajna okosnica), s potrebama roditelja (usklađenost odgojnih djelovanja), s mogućnostima vrtića u pogledu ljudskih materijalnih resursa (personalni i ambijentalni čimbenici). Uz to pri izradi pojedinačnih vrtićkih programa treba voditi brigu da ti programi sadrže integrirane tradicijske komponente iz širega društvenog okruženja, prepoznatljive elemente vrtićkog kurikuluma te autentična blagdansko-slavljenička obilježja podneblja u kojemu se vrtić nalazi. Takvo kvalitetno planiranje odgojno-obrazovnog rada potiče dijete na razvijanje spoznaje o sebi, drugima i svijetu uz iskustveno učenje, opažanje i promatranje te istraživanje u poticajnom okruženju. Program, uz to donosi i naputke od njezi i skrbi za tjelesni rast i zdravlje djece, napomene o naobrazbi i stručnom usavršavanju odgojitelja u vjeri, potrebu razvoja suradnje s roditeljima i vanjskim institucijama, obvezu vrjednovanja Programa i odredbe o njegovu financiranju (Hrvatska biskupska konferencija 2015). S obzirom na prethodni Program, novost aktualnoga ponuđeni je *Program Kateheze Dobroga Pastira* koji je još 2002. godine odobrila HBK

kao jedan od modela vjerskog odgoja koji se može provoditi u Republici Hrvatskoj. Polazeći od pedagoških načela Marie Montessori i uz pomoć brojnih suradnika, među kojima se ističe pedagoginja Gianna Gobbi, taj model vjerskog odgoja razvila je bibličarka, izvršna poznavateljica židovstva i kršćanske duhovnosti dr. Sofia Cavalletti. On se temelji na vrjednovanju religioznog potencijala djeteta koje odgojitelj prati u posebno pripremljenom odgojnom okruženju (tzv. Atrij). U njemu su unutar šest kutića, raspoređena katehetsko-didaktička sredstva, usko povezana s biblijskim i liturgijskim izvorima judeokršćanske vjerske tradicije. Takva prostorna organizacija i opremljenost želi biti djetetu na pomoć u njegovu iskustvenom doživljaju Božje ljubavi koja mu se naviješta kao Radosna vijest, a koju je prethodno (do)živio sam odgojitelj izrađujući samostalno opremu za pojedini kutić kako bi djetetu omogućio ući u odnos s Bogom na meditativan način (Cavalletti 1998./1999.). Tako Atrij ili vjerski kutić u dijelu dnevnog boravka vrtića koji ga ne može imati (Hrvatska biskupska konferencija 2015), predstavlja teološko mjesto indirektnog govora o Bogu i direktnog susreta s Bogom i njegovim tajnama na djetetu svojstven način. U skladu s načelima Montessori pedagogije (individualizacija, sloboda izbora i odgovornost pojedinca) kao i njezinim zahtjevima (upijajući um, razdoblja posebne osjetljivosti, ljudske sklonosti) vjerski sadržaji stavljaju se u interakciju s razvojnim potrebama djeteta i njegovim prirođenim dispozicijama. Odgojitelj je pritom pratitelj koji naviješta i pažljivo promatra odjek navještene riječi Božje kako bi mogao prepoznati djetetove potrebe, od kojih je temeljna potreba ona za «zaštitničkom ljubavlju». (Cavalletti 2005: 156) Vjerski odgoj, prema ovom Programu, ima za cilj pomoći djetetu da u nekom smislu «iskoristi» okolinu za svoju samoizgradnju i doživi odgovor na tu potrebu, i to u osobnom susretu s Bogom koji je Ljubav i da u odnosu (Savezu) s njim otkrije u sebi neizmjerni potencijal božanskog života koji posjeduje kao dar (misterij života) te da ga izrazi u sveukupnosti odnosa koje živi (kozmička vizija), kako prema Bogu, tako i prema okolini, polazeći od iskustva dostojanstva ljubljeno djeteta Božjeg (Cocchini 2015). Tematske cjeline i sadržaji ovog Programa također slijede tijekom liturgijske godine a proizlaze iz tri osnovna izvora: *Biblija*, *Liturgija* i *Život*. Program se ostvaruje jednom tjedno u trajanju od dva do tri sata, tj. kao kraći program vjerskog odgoja, ovisno o potrebi i interesu djece od tri do šest godina i to u odgojno-obrazovnim skupinama čiji se optimalan broj sudionika kreće od deset do petnaest djece. Vjerski program prema ovoj osnovi provodi se zasigurno u dječjim vrtićima koji ostvaruju tzv. alternativni program rada s djecom predškolske dobi, a temelji se na načelima Montessori pedagogije. Što

se tiče uvođenja vjerskog odgoja prema programu *Katebeže Dobrog Pastira* ističe se u našem kontekstu katolički Dječji vrtić «Sunčev sjaj - Nazaret» u Đakovu i s podružnicom u Zagrebu, čiji je osnivač vjerska zajednica Milosrdnih sestara sv. Križa čijom je zaslugom taj program ušao u hrvatsku odgojno-obrazovnu praksu. U kontekstu te odgojno-obrazovne ustanove djeluje i *Stručno razvojni centar* za unapređenje odgojno-obrazovnog rada prema vjerskom programu *Katebeže Dobrog Pastira*, što je uvelike pridonijelo službenom odobrenju i postupnom implementiranju istoga i u javne dječje vrtiće u Republici Hrvatskoj (Hoblaj 2002).

UMJESTO ZAKLJUČKA – NEKI IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Budući da ključnu ulogu u provedbi programa vjerskog odgoja u izvanobiteljskim uvjetima imaju odgojitelji u vjeri, Katolička Crkva, ali ne samo ona, nalazi se pred izazovom daljnjeg razvoja i usklađivanja formacije odgojitelja. Naime, u skladu sa stečenim iskustvima, zakonskih uredbi, konkretnih mogućnosti i ugovora definirano je da vjerski odgoj u javnim predškolskim ustanovama mogu izvoditi odgojitelji djece pod uvjetom, da uz stručnu spremu imaju i dostatnu teološko-katehetsku, psihološko-pedagošku i didaktičko-metodičku spremu. Uz navedeno, katolički vjerski odgoj mogu izvoditi diplomirani teolozi i diplomirani katehete, pod uvjetom da imaju potrebne kompetencije za rad s djecom rane i predškolske dobi o čemu prosuđuje dijecezanski biskup, a samo iznimno to mogu biti neke druge odgovarajuće osobe o čemu odluku za dobivanje kanonskog mandata donosi također biskup (Vlada Republike Hrvatske-Hrvatska biskupska konferencija 1999). Realizacijom programa formacije već zaposlenih odgojitelja, tim odredbama udovoljilo se i postupno su se formirali odgojitelji u vjeri o čijoj se trajnoj formaciji sustavno brine katolička Crkva u suradnji s državnim institucijama. Uočava se međutim, potreba ujednačenijeg ostvarivanja početne formacije odgojitelja u vjeri. Kao moguća perspektiva ističe se plan specijalizacije koji je kao odgovor na taj izazov ponudio Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu (Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku - KBF u Đakovu 2014). Drugi izazov odnosi se na osvješćivanje hrvatske javnosti o stvarnom, tj. pozitivnom doprinosu vjerskog odgoja. Naime, za djecu krštenu u vjeri svojih roditelja, vjerski odgoj u dječjim vrtićima sastavni je dio njihova cjelovita odgoja u procesu kršćanske inicijacije, no on može biti od izvanredne koristi i onoj djeci koja nisu članovi Katoličke Crkve, ukoliko se njihovi roditelji odluče upisati ih u program katoličkog

vjerskog odgoja. Studije izrađene na temelju empirijskih uvida dokazuju naime, kako vjerski odgoj djece rane i predškolske dobi, ukoliko se ostvaruje na ispravan način, «čini djeci dobro». (Zattoni-Gillini i Gillini, 2008: 8) Istraživanja, osobito od devedesetih godina prošlog stoljeća, tako potvrđuju tezu o sraslosti naravi djeteta s Bogom u odnosu s kojim dijete pronalazi ispunjenje svojih najdubljih težnji i prije negoli je sposobno racionalno pojmiti taj odnos. Pritom, nije stvar u tome da se djetetu nešto nameće, nego da se odgovori na njegov tihi zahtjev za jednim odnosom koji nadilazi sve ostale i koji se ostvaruje na puno dubljoj razini negoli iskustvo odnosa s bilo kojom ljudskom osobom (Champagne 2007). Ta činjenica upućuje na potrebu još boljeg vrjednovanja vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama, koji u našem kontekstu ima i snažno povijesno-kulturalno opravdanje. Doprinos vjerskog odgoja i naobrazbe ovdje, međutim, ne iscrpljuje svoje opravdanje. On uistinu može pridonijeti boljem i cjelovitijem stjecanju različitih kompetencija na transverzalnoj razini (socijalnih, komunikacijskih, itd.), ali mu je cilj pospješiti stjecanje specifično religiozne kompetencije, i to u katoličkom izričaju, kako bi upotpunio, na epistemološkom, didaktičkom i odgojnom planu, odgojno-obrazovni proces u njegovoj biti i dao vlastiti i nezamjenjiv doprinos njegovoj cjelovitosti (Cicatelli 2007). U tom procesu se katolički odgoj udaljava od isključive zabrinutosti oko prenošenja nauka i nastoji smjestiti se u okvir govora o kompleksnom ljudskom rastu i sazrijevanju istražujući pritom, specifičnu funkciju religije (Trenti 2008). U tom smislu Katolička Crkva u Hrvatskoj nastoji razvijati svoju odgojnu ponudu u predškolskim ustanovama. U tom se smislu ističe i uvođenje programa Kateheze Dobrog Pastira koji je obilježen otvorenosću za ekumenski i međureligijski dijalog u pogledu odgoja za autentičan projekt života u suvremenom društvu (Romano 2014). Što se tiče potrebe daljnjeg razvoja pluralizma programa vjerskog odgoja velika je odgovornost i na samim odgojno-obrazovnim ustanovama, tj. nositeljima programa vjerskog odgoja koji su s mogućnošću njegova provođenja u raznim varijantama dužni upoznavati roditelje/staratelje djece rane i predškolske dobi. S tog gledišta nužno je odgovoriti i trećem izazovu, tj. osnažiti odgojnu suradnju između relevantnih institucija i nositelja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na svim razinama, a što ne bi trebalo toliko ovisiti o nijednoj drugoj motivaciji koliko o onoj da se djeci osigura cjelovit razvoj, znanstveno utemeljen i holistički koncipiran.

LITERATURA

- Bergoglio, Jorge Mario. 2015. *O odgoju. Izazovi za kršćanske odgojitelje*. Split: Verbum.
- Biskupi Jugoslavije. 1983. *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Cavalletti, Sofia. 1998/1999. Come pesci nell'acqua di Dio. *Il sicomoro* br. 7 (zima 1998/1999). https://sites.google.com/site/catechesibuonpastore/COME_PESCI_NELL%E2%80%99ACQUA_DI_DIO.pdf?attredirects (15. svibnja 2017).
- Cavalletti, Sofia. 2005. *Il potenziale religioso del bambino. Descrizione di un'esperienza con bambini da 3 a 6 anni*. Roma: Città Nuova.
- Champagne, Elaine. 2007. Champagne Spiritualità dalla «bocca dei lattanti»? *Concilium* br. 5 (2007). http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=8269:spiritualita-dalla-lbocca-dei-lattanti (1. svibnja 2017).
- Cicatelli, Sergio. 2007. Alla ricerca della competenza religiosa. *L'ora di religione* br. 4 (prosinac 2007). <http://www.infocnos-scuola.it/FILES/IRC%20e%20competenze.pdf>. (3. svibnja 2017).
- Cocchini, Francesca, ur. 2015. *La catechesi del buon pastore. Antologia di testi scelti*. Bologna: Dehoniane.
- Državni zavod za statistiku RH. 2016. *Statistički ljetopis*. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2016/sljh2016.pdf (30. kolovoza 2017).
- Eterović, Nikola. 2001. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture. U: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, ur. Nedjeljko Pintarić, 203-257. Zagreb: Glas Koncila.
- Hrvatska biskupska konferencija. 1994. *Program vjerskog odgoja predškolske djece u izvanobiteljskim uvjetima*. Zagreb: Glas koncila – Mali Koncil.
- Hrvatska biskupska konferencija. 2015. Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi. Obnovljeno i dopunjeno izdanje, Zagreb: Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije (listopad 2015). <http://www.nku.hbk.hr/planovi-i-programi-za-katolicki-vjeronauk/95-program-katolickoga-vjerskog-odgoja-djece-predskoske-dobi> (10. svibnja 2017).
- Hoblaj, Alojzije. 1993. Religiozni/vjerski odgoj predškolske djece u izvanobiteljskim uvjetima. *Kateheza*, 16 (2): 138-151.
- Hoblaj, Alojzije. 1999. Položaj i perspektive vjerskog odgoja djece predškolske dobi u javnim predškolskim ustanovama. U: *Pustite malene k meni*, ur. Alojzije

- Hoblaj i Milan Šimunović, 11-19. Zagreb: Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije.
- Hoblaj, Alojzije. 2002. Stari i novi problemi prigovora nekih predstavnika manjinskih vjerskih zajednica, pojedinaca i nekih medija na uvođenje vjerskog odgoja u vrtiće s tvrdnjom da «dijeli» djecu, *Katehetski glasnik*, 4 (1): 180-185.
- Hoblaj, Alojzije. 2006. *Teološko-katehetska ishodišta vjerskoga odgoja u ranom djetinjstvu*, Zagreb: Glas Koncila.
- Hoblaj, Hijacinta. 2002. Kateheza Dobrog Pastira u Hrvatskoj, *Katehetski glasnik*, IV (1): 221-222.
- Hrvatski sabor. 2002. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica. *Narodne novine* br. 83 (ljetno 2002). http://narodne-novine.nn.hr/članci/sluzbeni/2002_07_83_1359.html (10. svibnja 2017).
- Kongregacija za kler. 1997. *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije.
- Macario, Lorenzo. 1998. *Imaparare a vivere da uomo adulto. Note di metodologia dell'educazione*, Roma: Libreria Ateneo Salesiano.
- Paustović, Nikola. 2002. Rani odgoj u kontekstu cjeloživotnog učenja, U: *Cjeloživotnim učenjem korak bliže djetetu*, ur. Vlatka Arko-Tomaić, 17-18. Rijeka: Dječji vrtić Rijeka.
- Purić, Ivanka. 2017. Vjerski programi DV-PO, <PuricI@dzs.hr> (16. kolovoza 2017).
- Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. 1997. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. *Narodne novine* br. 10 (1997). [https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-predškolskom i školskom-odgoju-i-obrazovanju](https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-predškolskom-i-školskom-odgoju-i-obrazovanju) (16. svibnja 2017).
- Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. 2014. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Romano, Livia. 2014. Educare il bambino alla vita interiore. MeTis br. 2 (prosinac 2014). <http://www.metisjournal.it/metis/anno-iv-numero-2-122014-suggerimenti-montessoriane-ripensare-lumanita-a-partire-dallinfanzia/133-saggi/624-educare-il-bambino-alla-vita-interiore-la-lezione-di-maria-montessori-nel-tempo-della-post-democrazia.html> (10. svibnja 2017).

- Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku - KBF u Đakovu. 2014. Elaborat, Teološko - katehetski program cjeloživotnog učenja za odgajateljice i odgajatelje u predškolskim ustanovama. http://www.djkbk.unios.hr/docs/Elaborat-cjelozivotno_ucenje.pdf (10. lipnja 2017).
- Trenti, Zelindo. 2008. Educazione religiosa, U: *Dizionario di scienze dell'educazione*, ur. José Manuel Prelezo i dr., 394-396. Roma: Libreria Ateneo Salesiano.
- Vidov, Petar. 2015. Istražili smo: Vjeronauk već postoji u dvije trećine javnih vrtića. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/istrazili-smo-vjeronauk-vec-postoji-u-dvije-trecine-javnih-vrtica/824372.aspx> (10. svibnja 2017).
- Vlada Republike Hrvatske - Hrvatska biskupska konferencija. 1999. Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama. U: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, ur. Nedjeljko Pintarić, 113-117, Zagreb: Glas Koncila.
- Zattoni Gillini Mariateresa i Gilberto Gillini. 2008. *Dio fa bene ai bambini*, Brescia: Queriniana.
- Zavod za unapređivanje školstva. 2002. Program katoličkog vjerskog odgoja djece predškolske dobi, *Katehetski glasnik*, IV (1): 177-179.

THE CONTRIBUTION OF RELIGIOUS EDUCATION TO CHILDREN'S INTEGRAL DEVELOPMENT IN THE EARLY AND PREN SCHOOL AGE

Abstract

The paper affirms the need for comprehensive education and training in the segment of early and pre-school education in the Republic of Croatia, and particularly points to the need for the contribution of religious education. The possibilities of implementing a religious program are considered, given the legal framework and available quantitative data. In particular, the basic foundations of the Catholic Church's educational activity and the religious-pedagogical concept on which the educational curricula of religious education are based, whose contribution is not justified solely by legal bases, but also by scientific circles. For the sake of the better contribution, they stand out at the end of the three challenges. They relate to the formation of educators in the faith, public awareness and the strengthening of educational cooperation between all relevant factors.

Key words: *curriculum in the kindergarten, religious-pedagogical conception*

